

'DE VLAAMSE LEEUW BLIJFT KLAUWEN'

INLEIDING TOT DE OPENING VAN DE TENTOONSTELLING

De Guldensporenslag van 11 juli 1302 is de Middeleeuwse veldslag waarin het Franse ridderleger op de Groeningekouter, bij Kortrijk, het onderspit moest delven tegen het leger van de Vlaamse gemeenten en ambachten, daarbij gesteund door Zeeuwse en Naamse milities. Deze veldslag kaderde in het verzet van (een gedeelte van het Graafschap) Vlaanderen tegen de veroveringsdrang van het Frankrijk van Filips de Schone. De slag werd opgetekend in een aantal zelfs zeer eigentijdse verhalende bronnen geschreven tussen 1304 en 1316.

Het is echter vooral te danken aan Hendrik Conscience's ongemeen bekende historische roman *De Leeuw van Vlaanderen* (1838) dat de Guldensporenslag een belangrijke plaats veroverde in het Vlaamse collectieve bewustzijn. Conscience liet zich daartoe inspireren door een schilderij van Nicaise de Keyser. Met zijn boek wist Conscience het heraldisch symbool van de Vlaamse leeuw – een zwarte klimmende leeuw, met een rode tong op een geel veld – tevens te verbinden met de Guldensporenslag. En aldus groeide de Vlaamse leeuw uit tot het symbool van de Vlaamse Beweging.

Naarmate 'Vlaanderen', grosso modo vanaf 1860, zijn moderne betekenis kreeg (het was niet langer de naam van het oude graafschap of van de twee noordelijke provincies, maar van het gehele Nederlandstalige gedeelte van België), werd de 'Vlaamse' overwinning in de Guldensporenslag steeds meer gebruikt als een symbool voor (en een aanzet tot) de ontwikkeling van de eigenheid van dat moderne Vlaanderen. De idee dat de herinnering aan 1302 een aansporing tot strijd impliceerde, bracht mee dat men deze herinnering niet alleen in de boeken wilde bewaren, maar dat zij het voorwerp moest worden van publieke herdenking en cultus.

Het karakter van de aldus ontstane eerste Guldensporenvieringen was heterogeen te noemen; zij bestonden meer bepaald uit een mengeling van optochten, processies, inhuldigingen, misvieringen en dies meer. Recent historisch onderzoek biedt ons een interessante kijk op de herdenkingen van 11 juli 1302 in drie steden: Kortrijk, Brugge en Brussel. In februari 1853 ging in Kortrijk een eerste historische (Guldensporen)stoet door. Het gegeven werd ook al snel gebruikt om partijpolitieke redenen. Zo kende de stad in 1877 twee herdenkingen, een liberaal getinte en een katholieke. Op 14 juli 1889 hield Kortrijk een nieuwe belangrijke Guldensporenviering. De religieuze componenten uit de veldslag speelden hierbij ontegensprekelijk een rol. Er werd in de Onze-Lieve-Vrouw van Groeninghekerk een mis opgedragen door Guido Gezelle en nadien volgde een optocht. Hendrik Elias is echter van mening dat pas in 1892 een Guldensporenviering met leeuwenvlag werd georganiseerd. De leuze hiervan luidde: "*Heil Vlaanderen, heil het onafhankelijke Belgenland*".

In 1887 werd in Brugge door een Breydelcommissie (waarvan Hendrik Conscience erevoorzitter was), op de Grote Markt een standbeeld van Jan Breydel en Pieter de Coninck onthuld. Op 11 juli organiseerde dezelfde commissie een eerste feest, met veel samenzang (onder leiding van niemand minder dan Peter Benoit), een optocht en een bloemenhulde. Op 15 augustus volgde dan de officiële, door het stadsbestuur georganiseerde inauguratie, waarop koning Leopold II het woord voerde. Dat gebeurde in het Frans, een 'misstap' die de volgende dag door het stadsbezoek van de Nederlandssprekende prins Boudewijn werd goedge maakt. Bij deze officiële plechtigheid ging ook de grootse (neogotische) historische stoet uit.

Aldus werd de Guldensporenslag het voorwerp van herdenkingen. In Brugge werd 11 juli een jaarlijks terugkerende feestdag. In oktober 1893 werd die dag op een algemene vergadering van het Nationaal Vlaamsch Verbond te Tienen tot de nationale feestdag van Vlaanderen uitgeroepen. Vooral onder impuls van het in 1895 opgerichte Algemeen Nederlandsch Verbond vond de viering op vele plaatsen ingang. De met toneelopvoeringen, vendelzwaaien, cantates en optochten gepaard gaande herdenkingen groeiden bovendien uit tot manifestaties waarop de Vlamingen hun politieke eisen presenteerden.

Ter linkerzijde won de idee ook veld dat de Brugse Metten en de Guldensporenslag, zoals August Vermeylen het in 1900 formuleerde, "*geen episodes uit een rassen-, maar uit een klassenstrijd*" waren. Men mag hierbij niet vergeten dat het Algemeen Meervoudig Stemrecht uit 1893 aan de Vlaamsgezinde politieke middenklasse een stem gaf. De aldus ontstane symbolenstrijd bereikte een hoogtepunt in 1902, toen de 600ste verjaardag van de Guldensporenslag – uiteraard in Kortrijk – gevierd werd. De voorbereidingen waren al in 1891 – toevallig ook het jaar waarop het Groeningecomité de eerste Guldensporenviering organiseert – begonnen, en diverse literatoren – onder wie Guido Gezelle – schaarden zich achter het initiatief. Maar uiteindelijk werden niet minder dan vier verschillende feesten gehouden: op 13 juli organiseerde de *Vlaamsche Volksraad* een eerste manifestatie; diezelfde dag betoogde het liberale *Vaderlandsch Comité* op initiatief van Paul Frédéricq; op 17 augustus volgde het feest van de katholieken; en nog eens veertien dagen later trokken de socialisten – met tweetalige slogans ("*De strijd van Kortrijk was een strijd tegen de rijken*") – door de Kortrijkse straten. Zij zongen luidkeels de Marseillaise uit solidariteit met de Waalse arbeiders (de Klauwaerts waren de proleten van de 14de eeuw, dus was de Guldensporenslag een overwinning op de rijken).

In de publieke opinie zou de 'Vlaamse', nationale interpretatie van de Guldensporenslag het halen. Vanaf 11 juli 1918 werd de Guldensporenslag door de Raad van Vlaanderen trouwens uitgeroepen tot officiële Vlaamse herdenkingsdag. Wat niet wegnam dat 'andere gezindheden' ook verder interesse betoonden. Dit had tot gevolg dat in de jaren 1920 geen enkele politieke strekking de bovenhand haalde. In 1927 weigerde de Frontpartij zelfs te participeren, deels omdat zij dat jaar alles op de IJzerbedevaart wilde zetten, deels omdat de geofficialiseerde

vieringen haar vis noch vlees leken. In de tweede helft van de jaren 1930 maakten de socialistische partijen zich weer meester van de Kortrijkse Groeningerkouter. Men zong de Internationale, maar geen Vlaamse Leeuw en bracht hulde aan de martelaars van 1302. In het Antwerpse organiseerden de Frontpartij en het VNV ondertussen (afzonderlijke) Herman Van den Reeckherdenkingen.

Na de Tweede Wereldoorlog trokken in 1947 duizenden kinderen door de straten van Kortrijk met Belgische, leeuwen- en Kongolese vlaggetjes. Zij zongen onderweg Vlaamse marsliederen. Op het einde werden zowel De Vlaamse Leeuw als de Brabantse ten gehore gebracht. In 1952 monopoliseerde de katholieke zuil de 11 juliviering. Wat een weerspiegeling van de tijdsgeest vormde. Er stond een openluchtmissie en -spel op stapel, met de jeugdbeweging midden de belangstelling. De Franstalige pers zag er een heropflakking van de collaboratie in...

Naast Kortrijk en Brugge zijn wij ook goed ingelicht over de Guldensporenvieringen te Brussel. Naar alle waarschijnlijkheid vond er de eerste herdenking ooit (1848) plaats. Tijdens de Eerste Wereldoorlog herdachten de Vlaamsgezinden uit de hoofdstad 1302 in o.a. de Alhambraschouwburg. René de Clercq, dichter van het Aktivisme, sprak er over een zelfstandig Vlaanderen als tussenstap naar Groot-Nederland. Na de oorlog was eensgezindheid onder de Vlamingen ver te zoeken: minimalisten stonden tegenover maximalisten. En zelfs binnen de kring van minimalisten heerste er onenigheid. Zo gingen er in 1925 niet minder dan vier Guldensporenvieringen van start (Vlaams Front, Het Davidsfonds, de Liberale Toneelkring en de sociaal-democraten). De eenheid keerde in 1932-1933 terug door toedoen van het Vlaamsch Verbond voor Brussel op grond van een eensgezinde taalpolitieke opstelling. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wist het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) de herdenkingen te kanaliseren. De invloed van het nationaal-socialisme was al dan niet latent aanwezig. De Germaanse visie overheerste en men trok ook van leer tegen het oprukkende bolsjebisme.

Na de Tweede Wereldoorlog organiseerde de nationale omroep (NIR) de Guldensporenvieringen in Brussel. De grote bezieler was Jan Boon, administrateur-directeur-generaal van de toenmalige BRT. Boon was een CVP'er uit weerstandskringen. Hij liet vieringen inrichten die minimalistisch, belgicistisch, en dus anti-Vlaams-nationaal waren. Daarmee kwam hij tenvolte tegemoet aan de recuperatiepolitiek van de katholieke zuil ten overstaan van de Vlaams-nationalisten in de naoorlogse periode. Hij stond desniettemin een grootse aanpak voor. Zo werd 11 juli 1952 gevierd in het Paleis voor Schone Kunsten. Boons opvolger Paul Vandebussche zette diens politiek voort. De ondertoon van de vieringen was opnieuw vaderlandslievend, 'democratisch' en anti-(Vlaams-)nationalistisch. De muzikale uitvoeringen waren desniettemin hoogstaand: het oratorium *De Schelde* en de *Pacificatie van Gent* van Peter Benoit kwamen aan bod, maar ook werk van de Vlaamse componisten Paul Gilson, Lodewijk Mortelmans, Jan Blockx en August de Boeck werd uitgevoerd.

Het Vlaams Komitee Brussel (VKB) wilde een tegengewicht vormen tegen de vieringen van de openbare omroep. Dit pluralistisch samengesteld comité – maakten er deel van uit: Antoon Roosens, Hendrik Fayat, Edgard van Cauwelaert, Leo Lindemans en Albert de Cuyper – fungeerde aanvankelijk als figurant in de schaduw van de BRT. Maar in 1954, 1956 en 1957 organiseerde men eigen, meer strijdbare herdenkingen. Het VKB plaatste zeer dikwijls de Zilvermewuifjes op het programma, maar ook het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts (VVKS) en de Katholieke Studentenactie (KSA). Voor en na de strijddredes weerklonken volks- en strijdliederden.

In 1963 werd een Nationaal Guldensporencomité opgericht, dat jaarlijks een manifestatie van volkskracht, cultuur en eensgezindheid in Vlaanderen wilde organiseren. Het gebrek aan publieke belangstelling voor deze vieringen leidde er toe dat het comité reeds in 1971 werd ontbonden. Maar de cultus van 1302 is ondertussen officieel gecanoniseerd. Sedert 1973 heet 11 juli, door toedoen van de Kultuurraad van de Nederlandse Kultuurgemeenschap, de officiële feestdag van de Vlaamse Gemeenschap te zijn. Hiermee werd bereikt wat het Nationaal Vlaamsch Verbond en de Vlaamsche Wacht al in de jaren 1890 hadden gevraagd. 11 juli geldt dus niet langer als de hoogdag van al wie zich bij de Vlaamse zaak betrokken voelt, maar ook als de officiële feestdag van eenieder die tot de Vlaamse Gemeenschap behoort.

Terug naar Brussel. In 1976 besloten de BRT en het VKB hun eigen weg te gaan. De publieke belangstelling voor de Guldensporenvieringen was in 1965 overigens gedaald van 2.000 naar 850 aanwezigen. Het vermelden waard is ook dat in 1969 en 1973 een deel van het omroeporkest weigerde de Vlaamse Leeuw al rechtstaande uit te voeren, respectievelijk niet wilde spelen. De problematiek van de staatsvorming was hiervoor de dooddoener.

In de jaren 1980 en 1990 namen de Nationale Cultuurcommissie (NCC) en de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), als vertegenwoordigers van de Nederlandstalige gemeenschapsinstellingen de rol van de openbare omroep over. Men zocht al snel toenadering tot het Guldensporencomité waarin het VKB ook zitting had. Maar de teneur van strijdbaarheid moest weldra baan ruimen voor amusement, optredens van Vlaamse en andere vedetten. Men was de mening toegedaan dat vendelzwaaien en Vlaamse strijdliederden enkel nog oudgedienden konden bekoren, jongeren hadden immers belangstelling voor andere dingen... De radicale Vlaams-nationalisten wezen desniettemin verder op het strijdbare karakter van deze dag. Toen de Brusselse Guldensporenvieringen van semi-officiële zijde ook werden misbruikt om de politieke correctheid en het multiculturalisme te promoten, kwam het in 1987 en 1992 tot incidenten op de Grote Markt.

Op dit ogenblik wordt de 11 juliviering te Brussel georganiseerd in samenwerking met Jari Demeulemeester, zowat de artistiek directeur van de Ancienne Belgique. Van strijdbaarheid is nauwelijks nog sprake bij deze opnieuw van overheidswege gesponsorde 'Gulden Ontsporing', zoals het evenement zich noemt. Vandaar dat de Brusselse afdeling van de Vlaamse Volksbeweging (VVB) sinds medio de jaren 1990 de gelegenheid te baat nam om een eigen

radicale sporenerdenking in te richten. Aanvankelijk werd dit initiatief door extreemlinkse elementen misbruikt om te schimpen op het Vlaams Blok. Maar al bij al mogen deze vieringen als geslaagd worden beschouwd. Zij laten een radicaal Vlaamse stem weerklinken waar van semi-officiële zijde aan consumptieflamingantisme wordt gedaan.

Wat met de Guldensporenvieringen in de andere Vlaamse steden? Het is met de rest van Vlaanderen gegaan zoals in Brussel. Men heeft gewoonweg de oorspronkelijke betekenis van de Guldensporenvieringen uitgehold. Te Kortrijk koppelde men tijdens de Guldensporenstoet van 1987 de romantiek aan een presentatie van de Vlaamse spitstechnologie... En de aanwezigheid van het Belgische koningspaar op een 11 juliviering in 1994 te Brugge (*Guldensporenmarathon*), maakte nogmaals duidelijk dat de Guldensporenslag in 'officiële middelen' zijn explosieve inhoud heeft verloren. De meeste Guldensporenvieringen in Vlaanderen zijn met medeweten van de overheid trouwens herleid tot schranspartijen al dan niet met behulp van zogeheten 'feestcheques'. Een grote verantwoordelijkheid hiervoor draagt de quasi steeds als minister van Nederlands-Vlaamse Cultuur fungerende Bert Anciaux.

Toch heeft niet iedereen verzaakt. Al bijna dertig jaar organiseert het uit Were Di voortgekomen Voorpost te Antwerpen (bij aanvang in het centrum van de stad, nadien in de vaste stek 'Zaal Harmonie' aan de Mechelsesteenweg) zijn *Radicale Sporenerdenking*, waar samenzang en radicale toespraken, ook met buitenlandse sprekers, elkaar afwisselen. Te Mechelen vindt, sinds de jaren 1990, door toedoen van een nooit aflatende Ward Steffens ook al een traditioneel geworden *Guldensporenerdenking* plaats. Deze herdenking leunt meer aan bij de vroegere militante 11 julivieringen. Misschien vinden deze voorbeelden op termijn opnieuw weerklink in heel Vlaanderen en blijft de Vlaamse Leeuw klauwen.

Peter van Windekens

Uit: *Bormshuis-Broederband*, Jrg. 43, nr. 3, juni 2006